
DOKUMENTUMOK

SZIRMAI KÁROLY ÜGYVITELI NAPLÓJA

Adalék az életrajzhoz

Engedjék meg, hogy ezen a mai emléknapon* ne elsősorban a műről, Szirmai Károly irodalmi munkásságáról beszéljünk – hisz lesz erre alkalmunk jövőre, amikor születésének századik évfordulóján tudományos tanácskozást is szervezünk –, hanem hétköznapjairól, hanem cukorgyári tisztviselősködésének néhány részletét világítsuk meg. Tesszük ezt annál inkább, mert irodalmi körökben sem egészen ismert, mi is volt Szirmai Károly feladata ott a gyárban, mit dolgozott, mi volt kenyérkereső munkája. Éppen egy évvel ezelőtt a verbázi ünnepségen, az akkori Szirmai-díjas Tolnai Ottó ihletett esszéjében hangzott el a következő: „Sokszor tűnődtem – mondta Tolnai –, Te, a fődokumentátor, mit dokumentáltál a cukorról mint olyanról. Te, a szögletes, keserű, megkeseredő ember, mit az édesség lényegéből?” Vajon mit is – töprengtünk még a temetőbe menet is, hogy meglátogassuk öröknek hitt nyugvóhelyét, amely, mint kiderült, mégsem az, mert e régi sírkertet fől számolják, és az ő hamvait is egy másik temetőbe költöztetik, hogy már jövőre, azon a centenáriumi ünnepségen oda vigyük egykori barátainak, tisztelőinek és nem utolsósorban olvasóinak nevében a hála koszorúját.

Mit dokumentált tehát Szirmai Károly a cukorgyárban? Amikor nyolcvanadik születésnapjára megírta önéletrajzát, amelyet azon nyomban meg is jelentettünk egy szerény kis füzetben, abban is csak annyit volt hajlandó a maga titkolódzó hangján elárulni, hogy 1925-ben jogászdokorként került a gyárhoz apja egykori barátjának, Dunderski Gédónak, a cukorgyár részvénytársasága elnökének protezsálására, s mint írja, „kezdetben ideiglenes minőségben, a répaosztályra... majd 1927-ben egyszobás kendergyártelepi künnlakással állandósítottak, s osztályfőnök lettem. Hatásköröm alá tartozott a számottevő expedíció intézése, a mintegy 30 padlásszobányi helyiségben levő sokesztendő

* Elhangzott 1989. október 21-én a Szirmai-díj átadásakor

gyári irattár s a vállalatot érintő rendeletek és törvények fordítása, valamint azok pesti központunkhoz való azonnali elküldése.”

Ezen a nyomon kellett tehát elindulni, hogy választ kaphassunk erre a rejtélyesnek tűnő kérdésre. Hogy ma már valamivel többet tudunk Szirmai Károly cukorgyári tevékenységéről, az emlékbizottságunk tagjának, Fábíán József főmérnöknek köszönhető, aki a gyár dokumentációjában megtalálta és rendelkezésünkre bocsátotta Szirmai Károly ügyviteli naplóját. Igaz, mindössze egyetlen év, az 1930-as esztendő naplója került elő, de annak minden lapja hiánytalanul, sőt kemény fődél közé kötve. Ez a napló másolati példány, mert az eredetit a posta vitte mindennap Pestre dr. Aczél György úrnak, a cukorgyári részvénytársaság alelnökének.

A napló, mint címéből is kiderül, a gyár életéről, ügykezeléséről tudósít, de szinte regényszerűen tárja szemünk elé az eseményeket, s mi sem természetesebb, hogy magán viseli az író keze nyomát. S már első oldalán, a január elsejei és másodikai jelentésben ott egy lehetséges válasz Tolnai Ottónak is. Igaz, itt nem a cukorról, hanem a répaszelettel kapcsolatos problémákról van szó, de tanúbizonyságaként annak, hogy írónk mindent tudott, pontosabban munkája végzéséhez tudnia kellett mindent a gyárról. Csupán ízelítőül olvassunk bele: „A gyakori reklamáció miatt Alelnök úr kívánsága folytán ma Swartz igazgató, Novaček igazgató és Fellner cégvezető urak együtt megtekintették a raktáron levő összes szeletet. Megállapították azt, hogy az idei szelet tényleg jobban morzsálódik, és több port tartalmaz, mint más években. Novaček igazgató úr a répának, illetve a kilúgozott szeletnek a minőségére vezeti ezt vissza. Semmi körülmények között sem lett a szelet jobban kiszáritva, mint más években. A poros szeletnek az elkülönítése és belföldi célokra való felhasználása ma még azért jár külön nehézséggel, mert szeletraktáraink teljesen zsúfolva vannak, és csak az ajtónyílásnál van rakodási lehetőség. Ide az a szelet zsúfolódik össze, amely a campagne végén állítatott elő rosszabb minőségű répából és fúvás által is a magasból való hosszú legördülés miatt nagyobb morzsálódásnak van kitéve...”

Ne idézzük tovább a jelentést, amelynek lényege, hogy „az exportra kerülő szeletnél a zsákolásnál jobban fognak vigyázni”, és hogy „a poros szeletet a hazai fogyasztóknak” fogják eladni. Bár ismerősen csenghetnek ezek a mondatok ma is, nem folytatjuk citálásukat, mert hosszúra nyúlna ez az ismertetés, ha minden érdekesebbnek vélt részét felidézni, de jelezzük, alkalomadtán érdekes dokumentumgyűjteményt lehetne belőle összeállítani. Mi viszont az író szeretnénk felfedni a napló mögött, s azok a részletek kötik most le a figyelmünket, amelyek írónk élményeiről és a hozzájuk fűződő gondolatairól, érzéseiről tanúskodnak. Mert a szűkszavú tárgyilagosság mellett ilyen is található a naplóban: részletek, melyekben az író, a maga leíró-mesélő szenvedélyével tudósít. Január 13-án például Szirmai azt jelenti a központnak: „Novaček igazga-

tó úr jobb kezének középső ujját inficiálta, erős gennyedésbe ment, óriási fájdalmak keletkeztek, a kézfej egész a könyékig megdagadt. Ma délben a Hetzlszanatóriumban felválták ujját, valószínű 2–3 napig kell a szanatóriumban maradnia, ha komplikáció nem jön közbe.” Itt már mintha az írói képzelőerő is dolgozna, hiszen aligha hihető, hogy a napló írója első kézből kapta az információt, inkább csak a rábizott feladatot teljesítette. A következő napon egyébként is kiderül, „az igazgató úrnak a fájdalmak enyhülnek, az orvosok hét nap alatt teljes felgyógyulást ígérnek”, s lehet, hogy „Alelnök urunk maradandó kívánságára még a héten Budapesten lesz”.

Hogy vérbeli novellista a napló írója, nem lehet kétséges. Bárhol üjtük föl e könyvet, az író csuklógyakorlatait találjuk benne, az elmesélésben vázát egy-egy novellának, riportnak. Az augusztus 25-ei jelentés például így kezdődik: „Vasárnap este 1/4 12-kor Kiss Károly éjjeliőrünk egy ingujjas alakot vett észre a gyárból kismenni. Azt hitte, hogy valami tolvaj, és utánament, azonban a kormosötét éjszakában a gyanús alak eltűnt. Akkor vette észre a másik ór, hogy a gyári főépületből füst tódul ki. Rögtön leadták a vészjeleket, riadót fúvattak, tűzoltóságunk néhány perc alatt a helyszínen volt. A főépület második emeletén levő finomítóban, a szárítókamrában keletkezett a tűz. Minden jel arról szól, hogy gyújtogatás történt. Az elmúlt héten elbocsájtottunk szolgálatából egy Strunk nevű ácsot, elsősorban arra esett a gyanú...” – fejezi be izgalmas napi jelentését Szirmai, s ott alatta Swartz Jenő igazgató saját kezű, ha nyelvtanilag nem is a leghelyesebb, de a lényegét tömören kifejező kiegészítő mondata, miszerint „A biztosítónak a szükséges intézkedéseket megtettük”.

Természetesen sok apró-cseprő napi, ám nyilván fontos események leírásából tevődik össze ez a napló. Érdekessége, hogy mindig időjárásjelentéssel kezdődik, feltüntetve benne az éjjeli és a nappali hőmérsékletet, és raktárjelentéssel ér véget. A nyár végétől a meteorológiai jelentést vízállási egészíti ki. „Mától kezdve – olvassuk augusztus 27-én – minden nap jelenteni fogjuk a csatorna vízállását, és pedig a mindenkori számok a csatorna Stapar–Vrbas-i szakaszának a zsilipről a gyár felé eső részére vonatkozóan. Tájékoztatásul szolgáljon, hogy a csatorna normális vízállása 83 m 35 cm-t tesz ki a tenger színe felett. A mai vízállás 83 m 39 m.”

A naplónak, bár nincs közvetlen irodalmi vonatkozása, egy érdekes részletre azonban fölfigyelhetünk. Szirmaitól tudjuk, hogy amikor Szenteleky halála után átvette a *Kalangya* szerkesztését, a folyóirat anyagi gondjait nemegyszer a cukorgyári kasszából oldották meg. Méghozzá bizonyos „titkos” alapból. Hogy ilyen alap már előbb is létezett, szintén kiderül a naplóból. Egy helyen ezt olvassuk: „Jelentjük – írja Szirmai –, hogy eladtunk Pivnički srbobráni marhakereskedőnek 45 drb. hizó ökröt kg-ként 9,25 dinárért. Megjegyezzük, hogy a kalkulációnkban az eladási árat 9.– dinárral vettül föl.” Képzelnék el, hogy kétvagonnyi árun mekkora lehetett a 25 parás különbség!

Ilyen részletesen számol be naplójában a pesti központnak a szerződéskötésekről és azzal kapcsolatos problémákról, a vetésről, a növény fejlődésének minden szakaszáról, rendszeresen kitérve a répbarkó elleni védekezés módjára, hogy aztán a kampány kezdetétől a végéig pontos leírást adjon annak menetéről. És itt vannak a jelentések a községben történekről, az áramszolgáltatási problémákról, a vízszennyeződéssel kapcsolatos ügyekről, a vasúttal való perkedésről, hogy ne is soroljuk tovább.

S mindezt 1930-ban írta, akkor, amikor már majd negyvenévesen első irodalmi sikereit aratja, amikor A holló című novellával megnyeri Tormai Cecill lapjának tetszését, amikor már kész a Veszteglő vonatok a sötétben meg a vén mesemondó, amikor állandó munkatársa lesz a *Reggeli Újságnak*, amelyben Szenteleky is fölfigyel rá. Szirmai, mint naplójából tudjuk, valójában a cukorgyári állásának megszerzésével indul el íróként, hogy megalkossa azt a mintegy 250 novelláját, kritikáinak egész sorát, majd regényét is, amelyeket éppen a már említett jövő évi centenáriumba szeretné a Forum Könyvkiadó Életmű sorozatában megjelentetni.

BORDÁS Győző

Drago Handanović: Pannó, 1989